

Ihan pihalla

OPAS PEDAGOGISEEN PIHATOIMINTAAN VARHAISKASVATUKSESSA

Taru Mitzner | Laurea-ammattikorkeakoulu | 2020

Sisällys

JOHDANTO	2
LIIKUNTAKASVATUS	3
Mitä / miksi?.....	3
Niksi.....	6
Linkkivinkki.....	7
YMPÄRISTÖKASVATUS	9
Mitä / miksi?.....	9
Niksi.....	12
Linkkivinkki.....	13
LAPSEN SOSIAALISTEN TAITOJEN KEHITTYMINEN JA KASVATTAJAN ROOLI	15
Mitä / miksi?.....	15
Niksi.....	16
Linkkivinkki.....	17
PIHA JA PIHAVÄLINEET	18
NIKSI.....	19
LINKKIVIKKI.....	20
TURVALLISUUS	21
NIKSI.....	22
LINKKIVINKKI.....	22
LIITE 1 LAPSEN MOTORISTEN PERUSTAITOJEN KEHITTYMINEN.....	23
LIITE 2 PIHATOIMINNAN VUOSIKELLO.....	24
LIITE 3 PIHAN TURVALLISUUSKARTOITUS HENKILÖKUNNALLE	27
LIITE 4 DINOSAURUS-PROJEKTI.....	28

JOHDANTO

Tämän oppaan tarkoituksena on syventää ammatillista tietoa ja antaa työkaluja kehittää päiväkodin pihalla tapahtuvaa pedagogista toimintaa. Aihealueina ovat liikuntakasvatus, ympäristökasvatus, lapsen sosiaalisten taitojen kehittyminen ja kasvattajan rooli, pihavälineet sekä turvallisuus. Oppaasta löytyy jokaisesta aihealueesta teoretieto, toimintaideoita, linkkejä hyödyllisille sivustoille sekä lähdekirjallisuutta. Oppaan lopusta löytyvät liitteet: Lapsen karkeamotorinen kehittyminen, Pihatoiminnan vuosikello, Pihan turvallisuuskartoitus kasvattajille ja Dinosaurius-projekti. Tietoa on kerätty alan kirjallisuudesta, tutkimusartikkeleista ja koulutuspäiviltä. Lisäksi toimintaideoita on pohdittu työpaikan työillassa, ja niitä on kertynyt työelämän kokemuksen kautta.

Varhaiskasvatuksessa toteutettavalla pedagogisella pihatoiminnalla on kasvava merkitys lapsen elämässä liikunnallisen elämäntavan ja arvostavan luontosuhteen luomisessa. Vaihteleva maasto ja luonnon tutkiminen kehittävät monipuolisesti lapsen motoriikkaa, havaintokykyä ja käsitevarastoa. Yhteiset pihaleikit, liikuntaleikit ja ympäristön tutkiminen kehittävät myös lasten sosiaalisia taitoja. Kasvattajalla on merkittävä rooli lapsen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tukemisessa ja kehittämisessä. Päiväkodeissa ulkoillaan paljon ja on tärkeää tiedostaa pedagogisen pihatoiminnan merkitys ja piha-alueen sekä lähiympäristön mahdollisuudet oppimisympäristönä.

Päiväkodin pihan tulee mahdollistaa turvalliset ja monipuoliset leikit. Keväällä ja kesällä suuri osa päivittäisistä toimista voidaan toteuttaa ulkona. Pihalla lapset voivat purkaa energiaa ja rakentaa leikkejä suuremmalle alueelle. Lapsen ulkoiluun liittyy loputon määrä erilaisia motorisia, sosiaalisia ja kognitiivisia taitoharjoituksia. Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja keksiminen ovat perusta lapsen kehittymiselle ja oppimiselle. Monipuolista ja pedagogista pihatoimintaa voidaan toteuttaa varsin yksinkertaisin keinoin. Syventämällä kasvattajien ammatillista tietoutta voidaan lisätä työn merkityksen tunnetta, arvostusta sekä motivaatiota työn kehittämiseen ja toiminnan toteuttamiseen. Oppaan perimmäisenä ajatuksena on, että lapsen kokonaisvaltaista kehitystä voidaan edistää olemalla - ihan pihalla.

LIIKUNTAKASVATUS

MITÄ / MIKSI?

Riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lapsen tervettä kasvua, oppimista, kehitystä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa kannustetaan lapsia liikkumiseen ja ulkoiluun kaikkina vuodenaikoina. Tavoitteena on kehittää monipuolisesti lapsen kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja. Lapsen fyysiset ominaisuudet voima, nopeus, kestävyys ja notkeus kehittyvät aktiivisen liikkumisen myötä.

Motorisia perustaitoja ovat:

- käveleminen
- juokseminen
- hyppääminen
- heittäminen
- kiinniottaminen
- potkaiseminen
- lyöntiliike

Lapsen motorinen kehitys etenee päästä jalkoihin ja keskeltä raajoihin. Pienillä lapsilla kehon liikkeet ovat kokonaisvaltaisia. Kasvun ja harjoittelun myötä liikkeet eriytyvät. Liikkuminen kehittää motorisien taitojen lisäksi myös aistihavaintoja, ajattelua ja muistia. Liikkumisen rytmi auttaa lasta esimerkiksi lukemisen ja laskemisen oppimisessa. Liikkeen avulla lapsi oppii myös hahmottamaan monia abstrakteja määreitä, esimerkiksi suunnat, etäisyydet, käsitteet, rajat, sijainnit, koot, määrät, muodot ja värit.

Kuva 1. Ryhmä Hau aarteen etsintä -leikissä maalatut kivet ovat kadonneita jalokiviä, joita lapset etsivät pihalta. Leikin ohessa harjoitellaan karkea- ja hienomotorisia taitoja, havaitsemiskykyä sekä harjoitellaan värejä ja laskemista.

Liikunnan tulee toteutua säännöllisesti, tavoitteellisesti ja lapsilähtöisesti. Liikkumisen tulee olla vaihtelevaa kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Uusien taitojen

oppimiseen lapsi tarvitsee runsaasti toistoja. Lapselle mielekäs tapa oppimiseen on toistojen sisällyttäminen erilaisiin leikkeihin ja tehtäviin. Ympäristöä ja toimintaa monipuolisesti hyödyntämällä tututkin asiat saa tuntumaan uusilta. Positiivinen ilmapiiri, onnistumisen tunteet ja sopiva jännitys herättävät kiinnostuksen ja ylläpitävät innostusta. Yhteiset leikit tuovat iloa ja saavat lapset innostumaan.

Kokemus omasta kehosta on henkilökohtainen ja jokaisella on oma tapansa liikkua. Erityisesti kömpelöt lapset saattavat vältellä liikkumista ja hyötyvät toiminnasta, jossa voi rauhassa kokeilla oman kehon toimintaa ja etsiä keholleen luontaisia tapoja liikkua. Kömpelöille lapsille annetaan enemmän aikaa tekemiseen, sillä huolellisesti tehtyjen toistojen kautta liikeradat vakiintuvat ja liikkuminen tulee sujuvammaksi. Tuntoaistia hyödyntämällä lapsi oppii hahmottamaan kehonsa asentoa ja liikkeitä. Jos lapsella on aistitiedon käsittelyn häiriö, lapsi hyötyy toiminnasta ympäristössä, jossa aististimulaation määrä on harkittua.

Motoriset kehitysviiveet ja kömpelyys saattavat myöhemmin näkyä oppimisvaikeuksina. Liike kehittää tasapainoa ja vaikuttaa aivojen toimintaan ja rakenteeseen. Kehittyminen vaatii ponnistelua ja voimien kokeilua, jota esiintyy erityisesti rajuissa leikeissä, joihin esimerkiksi luonnonympäristö antaa mahdollisuuden. Rajummillakin leikeillä on siis tärkeä rooli lapsen kehittämisessä, eikä niitä tule turhaan kieltää. Esimerkiksi puussa kiipeilyä voi harjoitella omien taitojen mukaan. Turvallisessa ympäristössä kokeileminen on parempi kuin se, että lapsi yrittää uhkarohkeita temppuja salaa.

Lapsen motoriset tuen tarpeet voivat näkyä

- tasapainossa
- kehonhahmotuksessa
- kehon keskiviivan ylityksessä
- kehon oikeiden ja vasemman puolen liikkeiden yhdistämisessä
- tilan hahmotuksessa.

Liikunnalla on merkittäviä terveydellisiä vaikutuksia. Liikkuminen vähentää ahdistuksen tunnetta, stressiä, masennuksen oireita ja lisää endorfiinien määrää elimistössä. Liikunnalla voidaan parantaa unen laatua ja helpottaa nukahtamista. Erityisesti ulkoliikunta tehostaa hengityselimistön toimintaa ja vilkastuttaa verenkiertoa. Liikkuminen ylläpitää hyvää ryhtiä, tukee kasvuärsykeitä ja vahvistaa lihaksistoa, niveliä ja jänteitä. Liikkumisen kautta lapsi voi kokea onnistumisen iloa, joka vahvistaa positiivista minäkuvaa ja itseluottamusta. Lapsena opittu liikunnallinen elämäntapa kantaa parhaimmillaan aikuisikään asti ja voi tarjota lujan sosiaalisen verkoston.

Lapsilla on luontainen halu ja tarve liikkua, mutta älypuhelimet, tabletit ja televisio saattavat vaikuttaa lapsen liikkumisen määrään vähentävästi. Pihaleikit ovat vähentyneet ja sisäleikit lisääntyneet. Pienetkin matkat kuljetaan autolla. Vähäinen liikkuminen voi aiheuttaa ylipainoa, ryhti- ja liikuntavammoja, väsymystä ja lihasheikkoutta. Pitkä paikallaan olo, staattinen jännitys ja yksipuolinen toiminta heijastuvat lapsen käytökseen ja tulevat esille levottomuutena, kärtyisyytenä ja keskittymisvaikeuksina.

Alle 3-vuotiaat eivät juuri hengästy. Heille suositeltava määrä liikkumista täyttyy sillä, että heidän annetaan liikkua päivän aikana aina kun mahdollista. Yli 3-vuotiaiden fyysisen aktiivisuuden määrää lisää runsas ulkoilu joka päivä, sillä ulkoleikit kuormittavat lapsen elimistöä enemmän. Yksilölliset erot fyysisessä aktiivisuudessa alkavat tässä iässä kasvaa. Osa lapsista liikkuu runsaasti ja toiset liian vähän. Tutkimusten mukaan pojat olisivat fyysisesti aktiivisempia kuin tytöt. Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla erot liikkumisen määrässä ovat vielä suurempia.

Lapsilähtöisen liikuntakasvatuksen lähtökohtana on hyödyntää lasten kiinnostuksen kohteet, tarpeet ja kyvyt. Lapsia motivoidaan ja rohkaistaan, mutta ei vaadita liikaa. Suunnitteluvaiheessa kannattaa huomioida, että jonottamista on mahdollisimman vähän ja lapsille annetaan mahdollisuus paineiden purkamiseen. Liikuntatuokion on hyvä sisältää jotain tuttua ja säännöllistä, mutta myös jotain uutta uteliaisuuden herättäjänä. Suunniteltujen tuokioiden lisäksi hyödynnetään lasten spontaaneja ideoita.

Ulkoilu itsessään mahdollistaa reippaan liikkumisen. Ulkoilua porrastamalla lapsilla on monipuolisemmin mahdollisuuksia hyödyntää pihalla olevia välineitä. Päiväkodin piha-alueen riittävä koko ja monipuolisuus edistävät lasten liikkumistaitojen kehittymistä. On tärkeää, että lasten vaatetus on sellainen, että niissä saa ja on mukava liikkua.

Liikunnan opetuksen perimmäinen tarkoitus on, että lapsi löytää itselleen mielekkään tavan liikkua. Tärkeintä on syyttää kipinä ja sisäinen halu liikkumiseen. Tekemisen itsessään pitää olla houkuttavaa, kannustaa kokeilemaan ja antaa onnistumisen kokemuksia. Missään nimessä lasta ei saa nolata tai vaatia liikaa. Kasvattajan tulee liikuntaa ohjatessaan asettaa sopivia haasteita ja soveltaa tehtäviä yksilöllisesti. Lähikehityksen vyöhykkeen mukaisesti on mietittävä, mitä lapsi osaa itse, mitä hän osaa tuettuna ja mitä lapsi ei vielä osaa.

Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten mukaan lapsella tulisi olla päivittäin vähintään kolme tuntia monipuolista fyysistä liikkumista. Aika koostuu kevyestä liikunnasta, reippaasta ulkoilusta ja erittäin vauhdikkaasta liikkumisesta. Osa liikkeestä tapahtuu paikallaan.

Vauhdikas ja kuormittava liike: nopea juoksu, hippaleikit, trampoliinilla hyppiminen, ison kuormurin työntäminen, mäen ylös kiipeäminen, painiminen, uiminen, hiihtäminen ja portaiden kävely.

Reipas liike: nopea kävely, potkulautailu, polkupyörällä ajaminen, luisteleminen, vauhdikas tanssiminen, pallopelit tai isolla lapiolla lapiointi.

Kevyt liike: hidas kävely, rauhalliset liikuntaleikit, pallon kiinniottaminen ja heittäminen, keinuminen, tasapainoilu, liikkuminen rauhallisen musiikin tahdissa ja monet arjen toiminnat esimerkiksi pukeminen ja riisuminen.

Varhaiskasvatushenkilöstön tulee huolehtia, että lasten päivittäinen ulkoilu on toiminnallista ja että lapsella on mahdollisuus touhuta ulkoleikeissä vähintään kaksi tuntia. Ulkoilun aikana on hyvä kannustaa lapsia liikunnallisiin sääntöleikkeihin. Kuormittavan liikkeen yhteydessä lapsilla ilmenee tunnetiloissa eniten iloa, riemua, onnea, tyytyväisyyttä, hämmästyttä ja uteliaisuutta. Erityisesti tulisi huomioida vähän liikkuvat, arat, vetäytyvät ja tukea tarvitsevat lapset ja innostaa heitä fyysisesti aktiiviseen toimintaan. Useimmat lapset saadaan innostumaan liikkumisesta vertaissuhteiden kautta.

Myös vanhempien kanssa on hyvä keskustella lapsen ulkoilun, liikkumisen, levon ja ravinnon määrästä. Kasvattajat voivat antaa tietoa ja vinkkejä vanhemmille yhdessä liikkumiseen lapsen kanssa. Vanhemmilla ei aina ole tarpeeksi tietoa lasten liikkumisen tärkeydestä, suositeltavasta määrästä, lapselle sopivista liikunnan muodoista, mahdollisuuksista ja välineistä. Aiheen voi ottaa esille varhaiskasvatuskeskusteluissa tai vanhempainilloissa. Myös yhteiset liikunta- ja temppuradat osallistavissa, toiminnallisissa juhlissa innostavat yhteiseen liikkumiseen.

NIKSI

- Runsas ulkoilu päivittäin
- Pihalla kannustetaan kuormittavaan liikkumiseen
- Harjoitellaan monipuolisesti motorisia perustaitoja: käveleminen, juokseminen, hyppääminen, heittäminen, kiinniottaminen, potkaiseminen ja lyöntiliike
- Lapselle mukavat, liikkumiseen soveltuvat vaatteet
- Kasvattaja kannustaa liikkumiseen omalla esimerkillään
- Ohjataan sääntö- ja liikuntaleikkejä esim. hippaleikit ja pallopelit
- Kylmällä säällä leikki voidaan ohjeistaa jo sisätiloissa, jolloin ulkona pääsee heti liikkeelle
- Pihaleikki-kortit: apuna tuokioiden suunnittelemiseen ja lapsille leikkien valitsemiseen
- Pihaleikkikori: pienemmät tarvikkeet säilyvät helposti samassa paikassa
- Vältetään turhia kieltoja
- Liikkuminen luonnon ympäristössä
- Eri vuodenaikojen hyödyntäminen liikunnassa
- Liikunnan lisääminen ohjatussa toiminnassa ja opetustilanteissa
- Liikuntavälineet helposti lasten saatavilla
- Vuorovaikutuksen harjoittelu keinussa: ottamalla katsekontaktin lapselle annetaan lisää vauhtia
- Liikkeiden toistaminen ja riittävästi aikaa liikkeiden harjoitteluun
- Liikunnallisten leikkien mahdollistaminen vapaan leikin aikana
- Lasten itse suunnittelemat temppu-/ parkourradat: hypyt, ylitykset, alitukset, roikkumiset
- Kannustetaan erityisesti vetäytyviä ja tukea tarvitsevia lapsia yhteisiin liikuntaleikkeihin

- Liikunnallisia leikkejä on helppo toteuttaa myös ilman suuria valmisteluita, esimerkiksi hernelpussien heittäly tai ripustetaan sateenvarjo puusta roikkumaan alapäin ja heitellään sinne pallomeripalloja
- Leikkivarjon avulla saadaan yhteisiä leikkejä isommalle joukolle
- Tsemppiipiiri tuokion aloitukseen: muodostetaan piiri, jonka ympäri jokainen lapsi vuorollaan kiertää esimerkiksi juosten muiden kannustaessa

LINKKIVINKKI

- Liikkuva varhaiskasvatus. <https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/>
- 60 lasten omaa leikkiä idea -opas. Liikkuva varhaiskasvatus. <https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/idea/60-lasten-omaa-leikkia-ideaopas>
- Liikuntaleikkikirja 66 leikkiä liikunnanopetukseen. https://liikkuvakoulu.fi/sites/default/files/liikuntaleikkikirja-66_leikkia_opetukseen.pdf
- Leikkipankki. <https://www.leikkipankki.fi/haku>
- Leikkien liikkumaan. https://www.vantaa.fi/vapaa-aika/liikunta/ohjattu_liikunta/lapset_ja_nuoret/liikkuva_paivakoti
- Liiku. Varhaiskasvatuksen liikuntamateriaalit. <https://www.liiku.fi/varhaiskasvattajille/varhaiskasvatuksen-liikuntamateriaalit/>
- Lasten liikunnan tuki. Aktiivinen Alku -hanke. <https://lastenliikunnan-tuki.fi/aktiivinen-alku/>
- Perinneleikit ry. <https://www.perinneleikit.fi/leikit/> Myös sovellus älylaitteisiin: Perinneleikit.
- Suunnittelen liikuntaa. <http://www.suunnittelenliikuntaa.fi/Nuorisuomi/etusivu/nuorisuomi/>
- Skillilataamo. <https://innostunliikkumaan.fi/skillilataamo/>
- Neuvokas perhe. <https://neuvokasperhe.fi/>

LÄHTEET:

Autio, T. & Kaski, S. 2005. Ohjaamisen taito Liikunta tukemassa lapsen ja nuoren kasvua. Helsinki: Edita.

Karvonen, P., Siren-Tiusanen H. & Vuorinen, R. 2003. Varhaisvuosien liikunta. Lahti: VK-Kustannus.

Kirveslahti, K., Sivén, T., Vahala, M., Vihunen, R. & Metso, V. 2018. Kasvun aika. 7. uudistettu painos. Helsinki: SanomaPro Oy.

Lahtinen, L. 2019. Toimitusjohtaja, varhaiskasvatuksen asiantuntija, Reunamo Education Research Oy. Mitä tiedämme eri tutkimusten valossa pienten lasten liikkumisesta? Liikkuva varhaiskasvatus liikettä, leikkiä ja oppimista! Aluehallintoviraston koulutuspäivä 30.9.2019.

Marjamäki, E. Kosonen, S. Törrönen, S & Hannukkala, M. 2015. Lapsen mieli. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Martela, Frank. 2019. Tutkijatohtori, Aalto-yliopisto. Sisäisen motivaation merkitys lasten elinikäisen liikuntahalun syöttämisessä. Hyvinvoinnista oppimisen iloa -seminaari varhaiskasvattajille ja opettajille. Vantaan kaupunki, Espoon kaupunki ja Helsingin kaupunki. 29.10.2019.

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 9.12.2019. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Viitattu 14.12.2019. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75405/OKM21.pdf>

Reunamo, J. & Kyhälä, A-L. 2016. Liikkuminen varhaiskasvatuspäivän osana. Tieteelliset perusteet varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksille. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja. Viitattu 14.12.2019. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75406/OKM22.pdf?sequence=1&isAllowed=ySaarinen> (2014, 25)

Sääkslahti, A. 2018. Liikunta varhaiskasvatuksessa. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pönkkö, A. & Sääkslahti, A. 2017. Liikuntapedagogiikka. Toim. Jaakkola, T., Liukkonen, J. & Sääkslahti, A. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tiusanen, E. 2008. Päivittäiset toiminnot päivähoitossa. Pedagogiikan palikat. Toim. Helenius, A. & Koronen, R. Porvoo: WSOY.

Tuomaala, T. 2002. Luonto tutuksi – vinkkejä vanhemmille. Tuomaala, T. & Myyryläinen, M. Helsinki: Sarmala Oy – Luonnonsuojeluliitto – Luontoliitto.

Zimmer, R. 2001. Liikuntakasvatuksen käsikirja. Didaktis-metodisia perusteita ja käytännön ideoita. Helsinki: Lastenkeskus.

YMPÄRISTÖKASVATUS

MITÄ / MIKSI?

Varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatus perustuu lasten luontosuhteen vahvistamiseen, vastuulliseen toimimiseen ympäristössä ja kestäväen elämäntavan ohjaamiseen. Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on huomioida ympäristönäkökulmat ja ympäristöstä huolehtiminen arjen toiminnassa. Lapsille opetetaan ympäristöä säästäviä toimintatapoja, perustellaan toimintaa ja annetaan tietoa ympäristön säästämisen tärkeydestä. Tietoa ja taitoja opetellaan lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti ja mielekkäällä tavalla esimerkiksi leikin ja luovien menetelmien keinoin.

Yhteiskunta on muuttunut nopeasti 1960-luvulta lähtien. Ennen lapsilla oli enemmän mahdollisuuksia liikkua luonnossa. Kaupungistuminen näkyy muutoksena myös lasten leikeissä. Luonnollinen leikkiympäristö on kutistunut ja luonto on yhä enemmän ihmisen kontrolloimaa. Lasten leikki painottuu entistä enemmän sisätiloihin, joten luontosuhteen kehittymiseen täytyy kiinnittää entistä enemmän huomiota. Nykyään lapsille suunnatut leikkipaikat ovat yhä valmiimmaksi ja turvallisemmaksi rakennettuja. Luonnonvarainen ympäristö on kuitenkin tärkeä luontokokemusten saamiseksi ja luontosuhteen kehittymiseksi.

Kuva 2. Monet lasten leikkipaikat rakennetaan tai kunnostetaan niin, että luonnonmateriaaleja ei juuri ole. Nurmialueet ovat tekonurmikkoa ja aitojen sisäpuolella ei ole puita, pensaita tai kasveja.

Lähiluonto ja rakennettu ympäristö toimivat oppimisympäristöinä. Lähtökohtana on, että lapsi oppii kunnioittamaan luontoa, kasveja ja eläimiä. Retket lähiympäristössä rikastuttavat oppimiskokemuksia, mutta luontoon voi tutustua helposti myös päiväkodin omalla pihalla. Lapset oppivat ympäristöön liittyviä arvoja ja tapoja toimia ottamalla mallia sosiaalisesta ympäristöstään.

Ympäristökasvatuksen ohella käytetään myös käsitettä kestävä kehityksen kasvatus. Kestävä kehityksen päämääränä on säilyttää maapallon elinkelpoisuus tuleville sukupolville. Ympäristökasvatusta ovat kaikki tilanteet, joissa lasta ohjataan ja kannustetaan luovuuteen, huolenpitoon, toisten huomioonottamiseen, säästäväisyyteen, itse tekemiseen, korjaamiseen ja vaikuttamiseen. Ympäristökasvatuksen keinot ovatkin hyvin arkipäiväisiä. Pienen lapsen ympäristökasvatus muodostuu myönteisiin kokemuksiin luonnosta ja ympäristöstä. Kokemus voi olla esimerkiksi jonkin kauniin asian näkeminen, hyvän tuoksum haistaminen, onnistumisen tunne, jonkin oma havainto ja oivallus tai yhteinen hetki tärkeän aikuisen kanssa. Jotkut aistihavainnot, esimerkiksi tuoksut, voivat jättää pysyvän muistijäljen.

Kuva 3. Eläinhahmot seikkailevat pihaleikeissä etsimässä ruokaa ja juomaa.

Kuva 4. Lasten keppileikeistä saatiin hyvä nuotio, jossa paistaa käpymakkaraa ja vaahtokarkkilehtiä.

Lapsen omakohtaiset kokemukset, havainnot ja pohdinnat ovat lähtökohtana kielen, käsitteiden ja arvojen muodostumisessa. Ympäristökasvatuksen tärkeimpiä arvoja ovat toisen ihmisen ja ympäristön huomioon ottaminen sekä vastuunkanto yhteisistä asioista. Jotta lapsi oppii näitä arvoja, on lapsen saatava tunne, että hänet on huomioitu ja hänestä on välitetty. Empatiakyvyllä on suuri merkitys positiivisen luontosuhteen löytämisessä. Taidot itsestä, muista ja luonnosta huolehtimisesta kehittyvät yhteisten leikkien ja kokemusten kautta. Lasten kanssa voidaan järjestellä oppimisympäristöä, huolehtia viihtyvyydestä, huoltaa piha-aluetta, järjestää leluvarastoa, haravoida lehtiä, kolata lunta tai tarkistaa, ettei pihalta löydy mitään sinne kuulumatonta.

Pihaleikeissä lapset innostuvat tutkimaan ja ihmettelemään. Lasta tulee rohkaista kysymään ja myös pohtimaan itse selityksiä mieltä askarruttaviin asioihin. Tutkiva oppiminen perustuu lapsen tekemiin havaintoihin tai ideaan. Lapsi voi esimerkiksi kiinnostua pihalta löytyvien ötököiden elämästä. Lapsen voi antaa ensin itse pohtia asioita ja sitten tutkia ja hakea tietoa yhdessä. Tutkimalla ja nimeämällä asioita tuetaan myös lapsen sanavaraston kehittymistä, mikä on tärkeää erityisesti pienillä lapsilla, maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja tukea tarvitsevilla lapsilla. Tutkimista voidaan tehdä moniaistisesti ja erilaisten havaintovälineiden kanssa. Havainnoimalla, tutkimalla ja pienten kokeiden avulla lapsi saa tietoa luonnon ilmiöistä. Lapsi haluaa koskea, haisua, maistaa, tuottaa ääniä ja tutkia asioita eri näkökulmista.

Lasten hyvinvointiin voidaan vaikuttaa lisäämällä pihalle viherelementtejä, esimerkiksi istutuslaatikoita. Viherelementtien myötä lasten bakteerikanta monipuolistuu ja immuniteettijärjestelmä kehittyy. Vihermateriaalit lisäävät lasten luovia pihaleikkejä ja liikkumisen määrää. Viherpihat vaikuttavat positiivisesti luontosuhteen kehittymiseen, mielialaan ja jaksamiseen. Päiväkodin monimuotoinen ja maastoltaan vaihteleva piha tarjoaa lapselle luonnollisen tempuradan. Kivien päällä hyppäminen, mäennyppylälle tai puuhun kiipeäminen harjoittaa lapsen motorisia taitoja, koordinaatiokykyä ja tasapainoa. Luonnon aarteiden etsiminen ja maasta noukkiminen parantaa käden ja silmän yhteistyötä ja hienomotoriikkaa. Luonnon materiaaleilla rakentamalla lapsi voi päästää mielikuvituksensa valloilleen ja samalla kehittyy lapsen ongelmanratkaisukyky.

Ympäristökasvatuksen alakäsite on luontokasvatus. Luontoon voi tutustua arkisella yhdessä ololla, seuraamalla vuodenkiertoa ja pohtimalla luonnonilmiöitä. Ihminen tarvitsee luontoa elääkseen ja olemme luonnon kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Luonnosta saamme hengitysilman, ruuan ja juomaveden. Luonnossa liikkuminen rentouttaa, laskee sydämen sykettä ja verenpainetta, vähentää jännittyneisyyttä, parantaa keskittymiskykyä ja virkistää mieltä. Ulkoilu ja luonnossa oleminen vähentää stressihormonien määrää ja siten parantaa vastustuskykyä. Auringonvalosta lapsi saa myös tarvitsemaansa D-vitamiinia.

Leikkien yhteydessä lapset oppivat tuntemaan luontoa ja lapsille voidaan kertoa luonnon suojelemisesta ja jokamiehen oikeuksista. Luontokasvatus on tärkeää, jotta lapset oppivat ymmärtämään luontoa ja erilaisia ilmiöitä, tekemään sieltä löytöjä ja leikkimään luonnossa. Aikuinen pystyy omalla toiminnallaan ja esimerkillään vaikuttamaan, oppiiko lapsi nauttimaan luonnonäänistä ja esteettisyydestä tai huomaamaan pienet maassa ja pensaissa vilistävät ötökät.

Kuva 5. Pihapiirin ötököihin voi tutustua kuva- ja lorukorttien avulla. Kuvakortteja voidaan piilottaa ja etsiä pihalta tai tehdä kuvasuunnistusta tabletin kanssa. Löytyyköhän pihalta samantlaisia ötököitä kuin kuvista?

Toinen ympäristökasvatuksen alakäsitemää on kaupunkikasvatus. Kaupunkikasvatuksessa seurataan ihmisen rakentamaa ja muokkaamaa ympäristöä. Kaupunkiympäristö on konkreettinen esimerkki, mitä ihmisen toiminta ympäristössä tarkoittaa. Päiväkodin pihassa voidaan seurata, mitä lähiympäristössä tapahtuu: esimerkiksi laskea ohi ajavia kulkuvälineitä, lemmikkieläimiä, katsella läheistä rakennustyömaata ja rakennuksia sekä etsiä liikenne merkkejä. Voidaan miettiä, mitä ääniä kuuluu ja mitä hajuja voidaan haistaa. Lasten kanssa voidaan pohtia, mistä päiväkodissa syötävä ruoka on peräisin. Lasten kanssa voidaan myös seurata roska-auton käyntiä ja keskustella yhdessä mihin jätteet menevät ja mistä jätteet ovat peräisin.

NIKSI

- Älä siirrä omia ennakkoluuloja tai pelkoja lapsen (esim. hämähäkipelko)
- Runsaasti luontoelementtejä pihalla esim. pensaat, puut, istutuslaatikot
- Kura- ja mutaleikkien salliminen
- Lapset osallistetaan mukaan suunnitteluun
- Luonnonmateriaalien kerääminen askarteluihin: käpylehmät, kukkaseppeleet, marjahelmet, kivien maalaaminen, lehtiaskartelut, kasvien kuivattaminen

- Kädentöitä voidaan tehdä myös suoraan pihalla esimerkiksi rakentelemalla majoja, tekemällä puroille patoja, rakentamalla veden valuttamisradan, tekemällä lumitaideteoksia maahan tai puunrunkoihin tai tekemällä ympäristötaidetta lehdistä, oksista, kaarnasta, hiekasta ja kivistä
- Itse kerätyt materiaalit innostavat lasta tutkimaan ja havainnoimaan, niitä voidaan järjestellä ja luokitella monilla eri tavoilla
- Pihaa voidaan tutkia monelta eri tasolta. Mitä löytyy maasta? Entä maan alta, jos kaivaa kuopan? Mitä löytyy pensaista ja puista? Mitä näkyy ilmassa?
- Ohjaa erilaisia aistiharjoituksia ja luontoleikkejä
- Ole läsnä ja tartu hetkeen
- Lajittelutehtävät ja maatumiskokeet
- Tutkimukset luupilla ja valokuvaaminen luupin läpi
- Anna lasten kuvata pihaa esimerkiksi tabletilla
- Luontopäiväkirja, johon voidaan merkitä sään muutoksia, lintujen pesänrakennusta tai muuttoa, kasvien kasvamista tai oravien turkin värityksen muuttamista
- Ryhmäkuvaa pihalla samalla paikalla joka kuukausi, kuvat lasten nähtäville. Kuvien avulla lapset pystyvät seuraamaan konkreettisesti luonnon ja vaatetuksen muuttumista sekä myös omaa kasvuaan.

- Ötökköiden tutkiminen ja ötökkähotellin rakentaminen
- Vesi-lumi-jäätutkimukset, esimerkiksi lumen sulattaminen suodatinpaperin päällä, veden värjäminen ja jäädyttäminen
- Ympäristötaide: käytetään luonnosta löytyviä materiaaleja, teos lyhytaikainen ja muuttuva osa luontoa, voidaan dokumentoida kuvaamalla
- Miellekartat - Mitä lapsi kokee merkityksellisenä omassa pihassa?
- Kuvakäsittekartta päiväkodin ympäristöstä
- Aistisadut ulkona

LINKKIVINKKI

- Ilo kasvaa ulkona. <https://ilokasvaaulkona.fi/>
- Sykli. <https://sykli.fi/>
- Fee Suomi. <https://feesuomi.fi/>
- Suomen Latu. https://www.suomenlatu.fi/?gclid=EAIaIQob-ChMIzsSe2O3s5gIVTC4YChomygePEAAAYASAAEgIIRfD_BwE
- Taideluontokasvatus. <https://www.taideluontokasvatus.fi/>
- Luonto-Liiton kevätseuranta. www.kevatseuranta.fi/wp-content/uploads/2019/02/kevatseuranta19_nettiin_valmis.pdf

- MAPPA.fi -Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto. <https://mappa.fi/fi/etusivu>
- Ympäristökasvatuksen Vihreä lippu -ohjelma. <https://vihrealippu.fi/>
- Hyvinkää Matikkapolut. <https://www.hyvinkaa.fi/kasvatus-ja-koulutus/muu-koulutus/matematiikkaaluonnossa/matikkapolut/>
- Keke päiväkodissa. Kestävän kehityksen opas. https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf
- Keke leikkipuistossa. Kestävän kehityksen ohjelma. https://www.kierratyskeskus.fi/files/4778/keke_leikkipuistossa_PDF_2011.pdf
- Työkaluja ympäristökasvatukseen. <https://ymparistonyt.fi/ymparistokasvatus/tyokalut/>
- Sivistystoimen toteutussuunnitelma Vantaan kaupungin resurssiviisauden tiekartan tavoitteiden toteuttamiseksi 2018-21. https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaaawwstructure/140755_Resurssiviisaudenriekartta_toteutussuunnitelma_Sivi_hyvak-syttyo3042018.pdf
- Yle Areena. Asvalttiviidakot: Jakso 3. Luontoa ei voi leikkiä loppuun. <https://areena.yle.fi/1-4106848>
- Sovelluksia älylaitteisiin kasvien tunnistamiseen: PlantSnap, Picture This Flower & Plant Identification

LÄHTEET:

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kurttio, T. & Kurki, O. 1999. Varhaiskasvattajan ympäristöopas. 2. painos. Helsinki: Työväen sivistysliitto.

Lipponen, L. 2016. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Matikainen, E. 2008. Lasten orientoituminen luonnonympäristöön. Pedagogiikan palikat. Toim. Helenius, A. & Korhonen, R. Porvoo:WSOY.

Ojanen, T., Ritmala, M., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2013. Lapsen aika. 12.-15.painos. Helsinki: Sano-maPro.

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 9.12.2019. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puhakka, R., Roslund, M., Grönroos, M. & Sinkkonen, A. 2019. Kohti tervettä aikuisuutta (KOTA) -päiväkodin viherpuhan vaikutus lasten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Helsingin yliopisto. Viitattu 21.12.2019. http://www.helsinki.fi/kaupunkitutkimus/dokumentit/Kickoffo3022017/Puhakka-Kohti_tervetta_aikuisuutta.pdf

Raittila, R. 2016. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

LAPSEN SOSIAALISTEN TAITOJEN KEHITTYMINEN JA KASVATTAJAN ROOLI

MITÄ / MIKSI?

Pihaa ja lähiympäristöä yhdessä ihmettelemällä lapsi tuntee kuuluvansa suurempaan kokonaisuuteen. Yhteiset piha- ja joukkueleikit kehittävät lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja monipuolisesti ja lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta. Liikuntaleikeissä lapsi oppii yhteistyötä, oman vuoron odottamista ja sääntöjen noudattamista. Leikeissä lapsi voi harjoitella arvo- ja normimaailman käsitteitä kuten oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja toisten kunnioitus. Miltä tuntuu kun voittaa tai häviää? Lapsi oppii sietämään pettymyksiä ja iloitsemaan onnistumisista. Leikki vaikuttaa lapsen kehitykseen, oppimiseen ja hyvinvointiin kokonaisvaltaisesti. Leikki kehittää ajattelua, oppimista, ongelmaratkaisua, tukee kielen ja kommunikaatiotaitojen kehittymistä sekä sosiaalisten taitojen kehittymistä. Leikissä koetut tunnekokemukset vaikuttavat emotionaaliseen kehitykseen, luovuuteen ja mielikuvitukseen. Leikkiessä omaehtoinen oppiminen tapahtuu luontevasti.

Lapsi oppii sosiaalisia taitoja havainnoimalla, matkimalla ja harjoittelemalla yhdessä toisten kanssa. Taitojen kehittymiseen tarvitaan vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Vuorovaikutuksessa käytetään aktiivisesti eleitä, ilmeitä, tunteita, hermojärjestelmää, lihaksia ja omaa persoonaa. Kasvattajan roolissa korostuvat avustaminen, läsnäolo, havainnointi ja kuunteleminen. Kasvattaja luo lapselle oppimiseen tarvittavat puitteet sekä hallinnoi aikaa ja tilaa.

Toimintaa suunniteltaessa on tärkeää huomioida lapsi yksilönä eikä vain osana ryhmää. Jotkut lapset tarvitsevat enemmän aikuisen tukea taitojen kehittymiseen. Lapsi voi tarvita tukea esimerkiksi kielenkehityksessä, tunnetaidoissa, sosiaalisissa taidoissa, motorisessa kehityksessä tai tarkkaavaisuudessa. Jokaisella lapsella on perustarve tuntea olevansa turvassa, olla osallisena yhteisössä, oppia uusia asioita, liikkua ja luoda. Oppimisympäristöllä on suuri merkitys lapsen valmiuksien ja taitojen kehittymisessä. Toiminta pienryhmissä edistää lapsen sosiaalisten vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Pienryhmissä aikuisen on helpompi vastata lapsen tarpeisiin ja auttaa lasta saamaan onnistumisen kokemuksia, jotka vahvistavat lapsen itseluottamusta. Ulkoilun porrastaminen on hyvä keino rauhoittaa toimintaa pihalla.

Pihalla on paljon mahdollisuuksia toteuttaa monipuolista toimintaa, mutta samalla ulkoilussa on myös haasteita. Kasvattajalla on rooli sekä turvallisuuden valvojana että leikin ja toiminnan ohjaajana. Pihalla kasvattajan huomio jakaantuu moneen eri asiaan ja omia haasteita tuovat myös kasvattajien määrä suhteessa lapsilukuun. Varsinkin iltapäivisin pihalla voi olla vielä paljon lapsia, mutta osalla henkilökunnasta työvuoro on jo päättynyt. Osa lapsista keksii pihalla itsenäisesti mielekästä tekemistä, toiset taas kaipaavat kasvattajan tukea. Lapsi saattaa hakeutua itse aktiivisesti kasvattajan seuraan, vetäytyy toistuvasti muiden seurasta tai käyttäytyy ei-toivotulla tavalla esimerkiksi kiusaamalla muita. Kasvattajan asenne ja toiminta on ratkaiseva tekijä kiusaamistilanteissa. Vaikka lapset monesti saattavat selvittää itse ristiriitojaan, kasvattaja määrittää, mikä on hyväksyttävää käytöstä. Kiusaamista voidaan ehkäistä harjoittelemalla

yhdessä tekemisen taitoja ja toisten huomioonottamista, vahvistamalla kaveritaitoja, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ryhmäytymistä. Positiivista ilmapiiriä luodaan yhteisöllisyyttä tukevilla leikeillä. Kasvattajan tehtävä on auttaa yksittäisiä lapsia mukaan yhteisiin leikkeihin. On myös tärkeää huolehtia, että lapsella on mahdollista leikkiä oman iän- ja kehitystason mukaisia leikkejä.

Lasten ja kasvattajien välinen vuorovaikutus muodostaa pohjan onnistuneelle varhaiskasvatukselle. Hyvässä vuorovaikutuksessa lapsi tulee aidosti kohdatuksi, nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään. Kasvattaja vastaa lapsen tekemiin aloitteisiin ja tukee leikkiä. Leikissä asioiden ei tarvitse olla loogisia ja todellisuuteen pohjautuvia. Positiivinen ja turvallinen oppimisympäristö kannustaa lasta kokeilemaan ja siten myös oppimaan. Leikkiin mukaan meneminen, muiden lohduttaminen, kannustaminen ja anteeksipyyttäminen ovat taitoja, joissa tarvitaan positiivista vuorovaikutusta ja ohjaavaa palautetta. Kasvattajan tehtävänä on innostaa, auttaa leikkejä alkuun ja tukea leikin kehittymistä. Kasvattajan osallistuminen leikkiin voi olla lapselle tärkeä kokemus ja samalla kasvattaja voi mallittaa leikkiä, ohjailta leikin suuntaa ja sisältöä. Yhteisillä leikeillä voidaan vahvistaa lapsen ja kasvattajan välistä suhdetta ja luottamusta. Leikkiin osallistumiseen tarvitaan aikaa, riittävästi henkilökuntaa ja usein myös vaivannäköä.

Kasvattajat tuovat turvallisuuden tunnetta läsnäolollaan, eleillään, hymyllään ja puheellaan. Tarvitaan sensitiivisyyttä huomata, milloin lapsi tarvitsee tukea. Kasvattajalle leikin havainnointi on tärkeää, sillä siinä lapsen kehitys ja tuen tarpeet eri osa-alueilla tulevat näkyväksi ja kasvattaja saa arvokasta tietoa, mistä lapsi on kiinnostunut. Leikkiin osallistuessaan kasvattajan on helpompi ymmärtää lapsen leikkiä ja kehittää leikki-idea eteenpäin vuorovaikutteisesti. Leikkiin osallistuessaan kasvattajan tulee olla aktiivinen, mutta ei liian tungetteleva. Lapset aistivat, onko kasvattaja halukas leikkiin. Leikkimyönteisiä pyydetään mukaan leikkeihin ja leikkikielteisiä kasvattajia lapset eivät niin helposti lähesty. Päiväkodissa luontevin tapa olla lapsille läsnä, on toimia pienryhmissä.

Erityisesti pienimpien lasten kanssa vuorovaikutus vaatii kykyä tunnistaa lasten sanallisia ja sanattomia viestejä. Tämä vaatii aitoa läsnäoloa. Päiväkodeissa tarvitaan tietoista pohdintaa kasvattajan roolista, yhteisiä toimintaperiaatteita ja niiden noudattamista. Kasvattajan tehtävänä on taata lasten turvallisuus ja turvallinen leikkiympäristö. Kun aikuinen on fyysisesti lähellä ja psyykkisesti saatavilla, on lapsen helpompi uskaltaa tutkia ympäristöä ja keskittyä leikkeihin. Myös lapsen yksin leikkiminen vaatii kasvattajan läsnäoloa. Lapselle on tärkeää nähdä aikuinen ja tulla itse nähdyksi.

NIKSI

- Yhteiset piha- ja liikuntaleikit lisäävät yhteisöllisyyttä
- Sääntö- ja joukkueleikit kehittävät sosiaalisia taitoja
- Vuorovaikutuksessa hyödynnetään sanojen lisäksi eleitä, ilmeitä, tunteita ja tarvittaessa apuvälineitä, esimerkiksi kuvia
- Huomioidaan jokaisen lapset yksilölliset tarpeet
- Positiivisuus, kannustaminen ja lapsen vahvuuksien huomiointi

- Toiminta pienryhmissä
- Huomioidaan erityisesti arat ja vetäytyvät lapset
- Ota lapset mukaan toiminnan suunnitteluun
- Ole aidosti läsnä ja lasten saatavilla
- Järjestä toimintaa pienryhmissä / lapsiryhmien ulkoilu porrastetusti
- Mallita ja tue leikkejä tarvittaessa
- Vastaa lapsen tekemiin aloitteisiin
- Havainnoi ja dokumentoi
- Kasvattajat hajaantuvat eri puolille pihaa
- Varmista fyysinen ja psyykinen turvallisuus

LINKKIVINKKI

- Viitottu rakkaus. <https://viitotturakkaus.fi/>
- Lasten mielenterveystalo.fi. <https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/Pages/Default.aspx>
- Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Opetushallitus 2017. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Mannerheimin lastensuojeluliitto <https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

LÄHTEET:

Alijoki, A. & Pihlaja, P. 2016. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Koivula, M. & Laakso, M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Valloittava varhaiskasvatus. Toim. Koivula, M. Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. Tampere: Vastapaino.

Marjamäki, E. Kosonen, S. Törrönen, S & Hannukkala, M. 2015. Lapsen mieli. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Ojanen, T., Ritmala, M., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2013. Lapsen aika. 12.-15.painos. Helsinki: SanoPro.

Pönkkö, A. & Sääkslahti, A. 2016. Liikkuva lapsi. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

PIHA JA PIHAVÄLINEET

Monipuolinen leikkimisympäristö houkuttaa lasta liikkumaan ja tutkimaan. Pihan pitää vastata lapsen fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin kehitystarpeisiin. Leikkiessään lapsi samalla muokkaa itse ympäristöään. Pihalla on hyvä olla omat paikkansa hiekkaleikeille, keinumiselle, kiipeilyyn, tasapainoiluun, tilaa juoksemiselle ja hippaleikeille sekä pallopeleille. Mäen päällä voi leikkiä vuorenavalloitusta tai laskea mäkeä. Talvella mäkiä voi itse tehdä lumikasoista. Päiväkodin pihaleikit ja retket sen lähiympäristössä muodostavat suuren osan lapsen päivittäisestä fyysisestä aktiivisuudesta. Puut, pensaat, kasvit, mäet, kuopat ja kannot houkuttavat lasta kokeilemaan ja tutkimaan. Lapset keksivät luonnonmateriaaleilla paljon mielekästä tekemistä.

Osa leluista on vedettäviä, työnnettäviä ja päällä istuttavia. Saatavilla tulee olla eri painoisia ja erikokoisia välineitä, osa välineistä voi olla sellaisia, että niiden käyttö vaatii ponnistelua tai useamman lapsen yhteistyötä, esimerkiksi autonrenkaat. Tukea tarvitseville lapsille hankitaan tarvittavat apuvälineet. Välineiden avulla tuodaan leikkeihin iloa ja vaihtelua. Välineet mahdollistavat tutkimisen ja kokeilun ja niiden käsittely edistää aistien yhteistoimintaa sekä silmien ja käsien yhteistoimintaa. Välineiden avulla voidaan innostaa arkojakin lapsia liikkumaan. Välineillä voidaan harjoitella erilaisia käsitteitä, voiman käyttöä, keskittymistä, pari- ja ryhmätyöskentelyä sekä ruokkia mielikuvitusta ja luovuutta.

Ulkolelut ovat kovalla kulutuksella ja on tärkeä huolehtia niiden kunnosta ja turvallisuudesta. Kuluneet lelut ovat merkki aktiivisesta leikkimisestä. Vuosittaiseen budjettiin varataan määräraha uusien välineiden hankintaan. Päiväkodissa on hyvä olla välinevastaava, joka huolehtii välineiden hankkimisesta ja huoltamisesta.

Tyypillisiä kiinteitä leikkivälineitä:

- keinut (lauta, rengas, vauva, kori)
- liukumäki
- kiipeilytelineet
- tasapainoiluvälineet
- kiipeily- ja heittelyseinät
- karuselli
- hiekkalaatikko

Perusvälineet:

- lapiot, erikokoisia
- ämpärit
- hiekkamuotit
- siivilä
- hiekkamylly
- pikkuautot
- työnnettävät kuormurit
- potku- ja polkupyörät ja -mopot
- pallot

- mailat
- pallokorit tai maalit
- hyppynarut
- vanteet
- purkkijalat
- keppihevoseet
- kotileikkitarvikkeet
- pulkat
- liukurit
- lumikolat
- haravat/ harjat
- kartiot
- hulavanteet

NIKSI

- Ulkoilun porrastamisella välineet ovat paremmin lasten saatavilla
- Hyödynnä mahdollisuus ulkoilla yksikön kaikilla pihalla
- Katuliiduilla saadaan tehtyä aina uudenlaisia ratoja, hyppyrudoikoita ja leikki-alueita, joita lapset voivat itse suunnitella ja toteuttaa
- Suunnittele ja muokkaa oppimisympäristöä yhdessä lasten kanssa
- Kysy tai anna lasten piirtää, mitä he kokevat pihalla merkitykselliseksi
- Pihaleikkejä voidaan rikastuttaa tuomalla perinteisesti sisäleikeissä käytettyjä leluja ulos esimerkiksi eläimet, kotileikkitarvat ja hernepussit
- Leluvaraston siisteyttä ja välineiden saatavuutta voidaan parantaa järjestämällä leluille omat kuvitetut paikat, näin myös lapset oppivat laittamaan tavarat paikoilleen
- Opeta lapsia arvostamaan leluja ja siivoamaan ne itse leikkien jälkeen
- Sopikaa päiväkodille välinevastaava
- Kokeilkaa välillä myös leluttomia ulkoiluja
- Kiertävä leikittäjä on yksi keino varmistaa, että ulkoilun aikana lapsilla on mahdollisuus osallistua halutessaan ohjattuun toimintaan
- Isokokoisia ja kalliita välineitä voidaan kierrättää yksikön sisällä tai yksiköstä toiseen.
- Vantaan kaupungin päiväkodit voivat kysyä liikuntavälineitä lainaksi Vantaan Liikuntapalvelusta esim. pelailusetit, ulkokassi ja retkeilyrinkka
- Pihalta voidaan rajata alueita eri leikkejä varten – leikkirauha
- Pihalla voidaan pitää laulutuoquioita, päiväpiirejä, toiminnallisia tapahtumia, juhlia, piirtää ja tehdä kynätehtäviä
- Anna lasten jäljentää pihalta löytyviä muotoja ja pintoja – paperi asetetaan esimerkiksi kannon päälle ja väritetään vuosirenkaat esiin
- Kiinnitä iso pätke rullapaperia aitaan ja anna lasten maalata/ roiskia maalia
- Hyödynnä omat vahvuudet ja osaaminen pihatoiminnassa, muistakaa tiedon jakaminen ja yhteiset suunnittelut

LINKKIVIKKI

- Leikkien liikkumaan vuosikellot. [https://sivistysvantaa.fi/material/attachments/Rlxovxju/leikkien liikkumaan vuosikello tyopaja.pdf](https://sivistysvantaa.fi/material/attachments/Rlxovxju/leikkien_liikkumaan_vuosikello_tyopaja.pdf)
- Taideluontokasvatus. <https://www.taideluontokasvatus.fi/>
- Vantaan liikuntapalvelut, Lainavälineet. <https://sivistysvantaa.fi/material/attachments/ro7KjJdzK/opstukset.pdf>
- Värinautit. <http://varinautit.fi/materiaali.html>

LÄHTEET:

Karvonen, P., Siren-Tiusanen H. & Vuorinen, R. 2003. Varhaisvuosien liikunta. Lahti: VK-Kustannus.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Viitattu 14.12.2019. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75405/OKM21.pdf>

Pönkkö, A. & Sääkslahti, A. 2016. Liikkuva lapsi. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saarsalmi, O. (toim.) 2008. Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. Stakes ja Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 20.12.2019. https://www.tampereenseutu.fi/site/assets/files/15161/paivahoidon_turvallisuussuunnittelu_saarsalmi.pdf

Sääkslahti, A. 2018. Liikunta varhaiskasvatuksessa. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

TURVALLISUUS

Suuri osa lapsille päiväkodissa tapahtuvista tapaturmista liittyy siihen, että lapsen motoriset taidot eivät ole vielä tarpeeksi kehittyneet. Tapaturmat ovat usein putoamisia tai kaatumisia, jotka tulevat, kun lapsi ei osaa ottaa vastaan omaa ruumiinpainoaan, heidän reaktionopeutensa ei ole ollut riittävä tai heiltä on puuttunut tarvittava käsilihasvoima. Vähitellen lapset oppivat tunnistamaan omia kykyjään, hahmottamaan vaaroja ja vahinkojen määrä vähenee.

Päiväkodin henkilökunta tarkistaa aamuisin, ettei pihalla ole mitään sinne kuulumatonta, esimerkiksi roskia, ruiskuja tai kuolleita eläimiä. Lisäksi tarkkaillaan, ettei pihalta löydy myrkyllisiä kasveja. Ulos tultaessa yksi kasvattaja tulee pihalle ensimmäisten lasten kanssa ja sisään mennessä yksi kasvattaja poistuu viimeisten kanssa. Ulkoilun aikana on tärkeää, että paikalla on riittävä määrä aikuisia suhteessa lapsilukuun. Kasvattajat hajaantuvat pihalle tai kiertävät niin, ettei mikään paikka jää katveeseen.

Sää vaikuttaa ulkoilun määrään ja pihalla oloa voi tilapäisesti rajoittaa esimerkiksi voimakas tuuli ja sade, kova pakkaneen, liukas piha tai poikkeuksellinen kuuma sää. Pihalle tarvitaan hyvä valaistus, sillä talvisin pimeää voi olla miltei koko päivän. Liukkaalla kelillä on huolehdittava riittävästä hiekoituksesta ja tarvittaessa otettava yhteys huoltoon. Metalliosat voidaan suojata esimerkiksi huomionauhalla, etteivät lasten kielet voi jäädä niihin kiinni. Aurinkoisia kesäpäiviä varten tarvitaan varjoisia paikkoja suojaamaan UV-säteilyltä. Säteilyä varten iho on hyvä suojata ohuilla vaatteilla ja aurinkorasvalla. Juotavaksi tarjotaan vettä.

Kiinteistön omistaja tai ylläpitäjä on ensisijaisesti vastuussa leikki- ja kiipeilytelineiden kunnosta ja niiden tarkastamisesta. Piha-alueesta ja leikkikenttävälineistä laaditaan huolto- ja kunnossapitosuunnitelma, johon kirjataan esimerkiksi kuntotarkistusten aikataulut. Päiväkodin henkilökunta tekee silmämääräisen tarkistuksen työpäivän alussa. Rikkoutuneista välineistä tehdään ilmoitus päiväkodinjohtajalle ja huoltoon. Kiipeilytelineiden, keinujen ja muiden kiinteiden välineiden alla pitää olla iskua vaimentava alusta tai turvasora. Hiekkalaatikon hiekka olisi hyvä vaihtaa keväisin. Irralliset välineet ja lelut on kerättävä yöksi lukittuun varastoon.

Päiväkodin pihan pitää olla aidattu ja aitojen olla tarpeeksi korkeat ja tiiviit. Aidan alitse ei myöskään saa mahtua ryömimään. Aitojen suositeltu korkeus on vähintään 1 200 millimetriä. Alareunan ja maan väli ei saa ylittää 100 millimetriä. Talvisin lunta ei saa kasata aitojen viereen. Porteissa tulisi olla tuplalukitukset, etteivät lapset pääse niitä helposti itse avaamaan. Vanhemmille ohjeistetaan, että lapset eivät saa itse avata portteja. Päiväkodin ulkoilun alueen tulee olla riittävän meluttomassa paikassa. Ilmanlaadussa on otettava huomioon esimerkiksi keskimääräinen liikennemäärä päiväkodin läheisyydessä. Onnettomuustilanteita tai ilkevälistä ilmoittamista varten näkyvillä olisi hyvä olla tunnistetaulu, jossa lukee leikkipaikan nimi, sijainti, ylläpitäjän yhteystiedot ja yleinen hätänumero. Piha-alue toimii iltaisin ja viikonloppuisin yleisenä leikkipaikkana. Piha-alueen tulee olla riittävän esteetön, toimiva ja turvallinen kaikkia käyttäjryhmiä ajatellen.

Turhia kieltoja kannattaa välttää, mutta joitakin yleissääntöjä on jokaisessa päiväkodissa. Yhdessä sovitut säännöt voivat olla esillä leluvaraston ovelta, jossa ne ovat myös sijaisten nähtävillä. Sääntöjen tulee olla perusteltavissa myös lapsille. Säännöt ovat osittain tilanne ja tapauskohtaisia, sillä lasten kehitystaso ja taidot vaikuttavat myös siihen, mitä lapselle voidaan sallia. Lapsella on oikeus kokeilla, haastaa ja kehittää taitojaan turvallisesti.

NIKSI

- Riittävä määrä kasvattajia pihalla
- Kasvattajat hajaantuvat tai kiertävät pihaa
- Tarkistetaan, ettei pihalla ole mitään sinne kuulumatonta tai myrkyllisiä kasveja
- Irtonaiset tavarat säilytetään lukitussa tilassa
- Varjopaikkoja auringolta suojaamaan
- Huolehditaan helteellä riittävästä veden juonnista
- Liukkaiden paikkojen hiekoittaminen
- Säännölliset poistumis- ja sisääntuloharjoitukset hätätilanteita varten
- Kasvattajat sopivat yhteiset pihasäännöt (ei turhia kieltoja)
- Vanhemmille korostetaan porttien sulkemisen tärkeyttä, lapset eivät avaa itse portteja
- Kasvattajat vastaavat turvallisuuskartoitukseen (Liite 3) säännöllisin väliajoin esimerkiksi toimintakauden alussa ja turvallisuusasioista keskustellaan aina tarpeen mukaan yhteisissä kokouksissa
- Päiväkodin turvallisuuskansio ja pelastautumissuunnitelma pidettävä ajan tasalla

LINKKIVINKKI

- Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. https://www.tampereenseutu.fi/site/assets/files/15161/paivahoidon_turvallisuussuunnittelu_saarsalmi.pdf
- STUK UV-säteily. <https://www.stuk.fi/-/varjo-suojaa-pienten-lasten-ihoa-parhaiten-auringon-uv-sateilyta>

LÄHTEET:

Karvonen, P., Siren-Tiusanen H. & Vuorinen, R. 2003. Varhaisvuosien liikunta. Lahti: VK-Kustannus.

Saarsalmi, O. (toim.) 2008. Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. Stakes ja Sosiaali- ja terveysministeriö. https://www.tampereenseutu.fi/site/assets/files/15161/paivahoidon_turvallisuussuunnittelu_saarsalmi.pdf

THL. 2020. <https://thl.fi/-/lasten-leikkipaikkojen-suunnittelussa-tulisi-huomioida-auringolta-suojautuminen>

TUKES. Leikkikentät. <https://tukes.fi/tuotteet-ja-palvelut/kuluttajille-tarjottavat-palvelut/leikki-ja-huvi-puistot/leikkikentat>

LIITE 1 LAPSEN MOTORISTEN PERUSTAITOJEN KEHITYMINEN

Ikä	KARKEAMOTORISTEN PERUSTAITOJEN KESKIMÄÄRÄINEN KEHITYMINEN
1-vuotias	seisoo ilman tukea kävelee tuettuna ottaa ensiaskeleita ilman tukea laskeutuu seisoma-asennosta istumaan
1,5-vuotias	heittää palloa osaa kävellä, pysähtyä ja vaihtaa suuntaa konttaa portaissa
2-vuotias	juoksee kävelee portaissa tasa-askelin kävelee takaperin kierii potkii palloa työntää ja vetää ajaa potkumopolla ei malta olla pitkiä aikoja paikoillaan aistien toiminta ja motoriikka tärkeitä
3-vuotias	tasapainoilee riippuu kiipeää kävelee varpaillaan kävelee portaat vuoroaskelin ajaa kolmipyöräisellä hyppii tasajalkaa tekee kuperkeikan heittää ja ottaa kiinni liikkumisen tarve suuri
4-vuotias	kävelee takaperin ja sivuttain heittää/vierittää palloa ja saa sen käsillä kiinni hyppii yhdellä jalalla ottaa vauhtia keinussa
5-vuotias	oppii uimaan, hiihtämään ja luistelemaan ajaa kaksipyöräisellä polkupyörällä kiipeilee puussa tasapainoilee yhdellä jalalla hyppää narua osaa yhdistellä liikuntamuotoja kehon hallitseminen ja liikkuminen sujuvaa erilaisissa maastoissa hallitsee nopeuden ja suunnan muutokset
6-vuotias	kehon ulkoinen olemus muuttuu, kehon hallinta voi olla hankalaa ja kömpelöä

Lähteet:

Kirveslahti, K., Sivén, T., Vahala, M., Vihunen, R. & Metso, V. 2018. Kasvun aika. Helsinki: SanomaPro.
Kivelä, N., Liukkonen, T. & Niemi, A. 2015. Kasvun ja hoidon osaaja. Helsinki: SanomaPro.
Karvonen, P., Siren-Tiusanen H. & Vuorinen, R. 2003. Varhaisvuosien liikunta. Lahti: VK-Kustannus.

LIITE 2 PIHATOIMINNAN VUOSIKELLO

Elokuu

- pihaan ja lähiympäristöön tutustuminen
- ryhmäytyminen: tutustumis- ja liikuntaleikit
- valitaan pihalta paikka, josta voidaan havainnoida ja valokuvata luonnossa tapahtuvia muutoksia

Syyskuu

- luonnon materiaalinen kerääminen askarteluun
- askartelut pihalla
- temppuradat
- sadonkorjuujuhla

Lokakuu

- maatumiskokeet
- lehtien haravointi
- etsimis- ja piilotusleikit
- pallon käsittelytaidot
- yhteinen ulkoilutapahtuma

Marraskuu

- vesileikit, ojan kaivaminen tai vesiradan rakentaminen aitaan
- hippaleikit
- talvipesät eläimille
- pihalelujen kunnon kartoitus ja pihavaraston siivous

Joulukuu

- lumileikit, lumienkelit, lumiukot, lumilyhdyt
- veden, lumen ja jään tutkiminen: sulatus, värjäys, jäädyttäminen
- tonttupolku

Tammikuu

- luistelu
- mäenlasku pulkalla ja liukurilla
- lumen kolaaminen
- jälkien tarkastelu lumessa

Helmikuu

- hiihto
- lumitaide/ympäristötaide
- laskiaisrieha

Maaliskuu

- kasvin siementen kylväminen sisällä
- luoppitutkimukset
- vesileikit
- pihalelujen kunnon kartoitus ja pihavaraston siivous

Huhtikuu

- kevätseuranta ja lintujen bongaus
- kuvasuunnistus
- sääntöleikit
- hyppy: hyppynaru, hyppyrudukot ja twist-nauha

Toukokuu

- kasvien istuttaminen ulos maahan tai istutuspenkkiin ja kasvien hoitaminen
- majan rakentaminen
- yleisurheilu
- yhteinen ulkoliikuntapäivä
- kevätjuhla pihalla

Kesä-heinäkuu

- runsasta ulkoilua
- pihaleikkien rikastuttamista
- saippuakuplat
- hulavanteet
- vesileikit
- katuliidut
- leikkivarjo
- laulutuokiot pihalla

Ympäri vuoden

- luonnon ja ympäristön havainnointi
- sään havainnointi
- ympäristön ja ilmiöiden tutkiminen
- luontopäiväkirja
- ympäristön dokumentointi valokuvaamalla
- liikunnalliset leikit ja vuodenaikojen hyödyntäminen liikunnassa
- vuodenajan mukaiset lelut ja välineet
- rakenteluleikit luonnon materiaaleista

LIITE 3 PIHAN TURVALLISUUSKARTOITUS HENKILÖKUNNALLE

1. Mitä haasteita pihavalvonnassa on?
2. Miten pihavalvonta toteutuu käytännössä? Miten huolehditaan, että koko piha tulee valvotuksi? Onko kasvattajien kesken sovittu tietyt alueet/ kiertävätkö kaikki pihaa tarpeen mukaan?
3. Mitkä asiat voivat uhata lasten tai kasvattajien turvallisuutta (sisäiset/ulkoiset)?
4. Miten kasvattajat huolehtivat, että pihavälineet ovat kunnossa tai ettei pihalla ole mitään sinne kuulumatonta?
5. Onko päiväkodissa laadittu yhteiset pihäsäännöt? Onko sääntöjä liikaa vai tarvitaanko niitä lisää?
6. Miten pihan turvallisuutta voitaisiin parantaa? Mistä asiasta toivoisit yhteistä keskustelua tai ohjeistusta?

LIITE 4 DINOSAURUS-PROJEKTI

Onnistunut ja pitkäkestoinen projekti alkaa valitsemalla lapsia kiinnostava aihe. Tässä esimerkissä aiheeksi valikoitui dinosaurukset. Projekti on esimerkki siitä, miten sama teema jatkuu saumattomasti eri oppimisympäristöissä sisällä ja ulkona ja miten leikin kautta toteutuvat kaikki oppimisen alueet.

- aiheeseen tutustuminen
- leikki dinosaurusleluilla sisällä ja ulkona
- leikin mallittaminen, käsitteiden opettelu
- luonnonmateriaalien kerääminen pihalta, lasten kanssa rakennetaan leikkimaailma dinosauruksille esim. pahvilaatikosta
- musiikkimaalaus: kappaleena Hevisauruksen Räh! Hevisaurus-hahmojen liimaaminen maalaukseen
- Räh! musiikkivideon katsominen tabletilta
- paleontologieikki: dinosauruksia piilotetaan hiekkalaatikkoon ja lapset etsivät niitä pensseleiden/ tiskiharjojen ym. avulla

- dinosaurusten jälkien painaminen hiekkaan ja niiden tutkiminen
- taikataikinan valmistaminen ja jälkien painaminen, kuivan työn maalaaminen
- dinosaurushippa
- dinosaurusmarssi: lauletaan elefanttimarssin sanoilla ”Yksi pieni dinosaurus marssi näin...”
- tunnetaitojen opettelu draaman keinoin dinosaurushahmoilla

- Dinodisko: naamiaiset, tanssia ja musiikkia
- tulivuoren tekeminen hiekkalaatikkoon: tulivuoren sisälle laitetaan pullo, jossa on soodaa ja vettä, kaadetaan päälle etikkaa, jolloin saadaan tulivuoren purkaus
- dinosaurukset mukana pihaleikeissä ja metsäretkellä
- dinosaurusaiheiset värityskuvat
- dinosaurusaiheiset kirjat ja sadut
- lapset kuvaavat dinosaurusleikkejä tabletilla
- oman musiikkivideon tekeminen:
 - o projektin aikana otetut valokuvat
 - o lasten ottamat valokuvat
 - o lasten kanssa harjoitellaan soitinten käyttöä ja askarrellaan leikkikitarat kierrätysmateriaaleista
 - o videokuvaa, kun lapset tanssivat ja soittavat, musiikkina Hevisauruksen Räh!

